

Članstvo u političkim strankama

usporedni pregled političkih stranaka u Zapadnoj Europi i Hrvatskoj

Sažetak:

Velika se većina autora suvremene politologije slaže u tome da je područje politologije vrlo široko, ali i da je upravo istraživanje političkih stranaka ono što čini politološku jezgru. Problem političkih stranaka ima mnogo aspekata, od onog pravnog, gdje se čini da još uvijek postoje dileme o njihovom položaju na dimenziji javnopravno-privatnopravno, pa sve do pitanja unutarstranačke demokracije. Problem kojim ću se baviti blisko je povezan s pitanjem unutarstranačke demokratizacije i organizacije. Naime, namjera mi je u kratkim crtama izložiti razne aspekte članstva u političkim strankama: počevši od definiranja pojma, kratkog pregleda povijesnog razvoja do suvremenih tendencija i situacije u hrvatskom stranačkom krajoliku. Usporedbom situacije i trendova u zapadnoeuropskim političkim strankama sa situacijom i trendovima kod njihovih hrvatskih kolega pokušat ću pokazati koliko je zapravo zaostajanje naših političkih snaga za europskima. Moja je procjena da naše političke stranke i njihove elite nisu usvojile europske norme unutarstranačkog djelovanja, što se izravno tiče i pitanja članstva.

Ključne riječi: *politička stranka, unutarstranačka demokracija, stranačko članstvo, unutarstranačka organizacija*

Najbolje bi bilo započeti izlaganje s definiranjem samih političkih stranaka. Za potrebe ovog izlaganja koristit ću jednu skraćenu definiciju za koju smatram da je prikladna: političke stranke su organizacije građana koje se sudjelovanjem na izborima bore za udio u državnoj vlasti. Katz i Mair smatraju da stranke kao organizacije imaju tri aspekta koji, gledani zasebno, odgovaraju jednoj ideji onoga što politička stranka treba biti:

- Stranka kao organizacija članova koji joj dobrovoljno pristupaju
- Stranka kao organizacija koja vlada
- Stranka kao birokratska organizacija (Katz i Mair, 1995.: 4.)

Bitno mi je naglasiti organizacijski aspekt i aspekt sudjelovanja građana da bih stigla do svog cilja: opisivanja članstva u političkoj stranci.

Općenito se smatra da suvremene političke stranke svoje korijene vuku iz dviju tradicija:

jedna je tradicija građanskih stranaka koje nastaju kada parlamentarci počinju tražiti podršku izvan parlamenta, dok se radničke ili pučke stranke razvijaju iz pokreta koji pokušavaju utjecati na parlament ili druge državne organe (Prpić, Puhovski, Uzelac, 1990.:151.-152.). Prve su stranke bile stranke uglednika koji su se politikom bavili usputno, a organizacijska je mreža bila izrazito slaba. Jače organiziranje počinje u velikim gradovima, s čime se pojavljuju i članarine, sastanci i javni skupovi, što prvi put postaje očito kod stranaka iz ove druge, izvanparlamentarne tradicije, kao što su socijalisti/laburisti, a njihov primjer kasnije slijede i konzervativne stranke. Širenje stranačke organizacije nastavlja se po teritorijalnom principu, dolazi do formalne demokratizacije i pojave stranačkih skupština. U drugoj polovici 19. stoljeća razvija se tzv. *caucus* sustav koji stvara ogroman stranački aparat s organizacijama u svakoj gradskoj četvrti koje su neprekidno aktivne. U tim sustavima jača birokratizacija (u Weberovom smislu), a sva se moć centralizira i dolazi u ruke jedne osobe - stranačkog vlastodržca.¹

* * *

Suvremene tendencije dovele su do diferenciranja tipova stranaka: narodnih, sveobuhvatnih², profesionalnih i kartelskih stranaka. Tako Duverger razlikuje kadrovske i masovne stranke, a Charlot stranke birača, stranke uglednika i stranke militantata (prema Seiler, 1999.:113). Beyme nudi tipologiju europskih stranaka ovisno o razvojnim stupnjevima, razlikujući 4 tipa:

- Elitne stranke, koje se baziraju na staroj političkoj klasi posjednika, razvijaju se do 1918. godine, nema čvrste organizacije, već postoje klike, a financiraju se iz vlastitog kapitala i putem pokroviteljstava interesenata
- Masovne stranke, utemeljene na oštrim klasnim sukobima, vrhunac im je u razdoblju od 1918.g. do 1950.-ih³, masovna mobilizacija članova koji odozdo kontroliraju vodstvo, a financiranje se vrši iz članskih priloga (članarina⁴ i sličnog) i donacija
- Narodne stranke, nastale raspadanjem tabora nastalih u prethodnom razdoblju, vrhunac im je u 1970.-im godinama, stvaranje stranačke politike i stranačko djelovanje počinje se udaljavati od članstva, a kontrolnu funkciju preuzimaju državne institucije i mediji; financiranje se također udaljava od članstva, pojavom državnih subvencija
- Profesionalizirane biračke stranke⁵, nastaju krajem 1970.-ih godina, zajedno s tendencijom stvaranja nove političke klase - profesionalnog vodstva, s većom orijentiranošću društva na medije stranke su se od orijentacije na program okrenule prema orijentaciji na *image*, dolazi do svojevrsne deideologizacije, kao bitne odrednice postmodernog stanja⁶,

¹ Veći dio ovog bitno skraćenog pregleda preuzela sam iz Weberog eseja "Politika kao poziv" (Weber, 1999.:161-214) gdje on daje prikaz razvoja britanskih stranaka koji, čini se, može biti koristan za razumijevanje razvoja stranaka u većem dijelu Europe

² Svobuhvatne ili *catch-all* stranke trude se obuhvatiti što veći dio biračkog tijela, imaju ograničene političke perspektive i kratkoročne ciljeve te su zbog takvog određenja nefunkcionalne za ovu analizu - taj pojam, naime, ne čini razliku ovisno o organizacijskoj strukturi, već se bavi biračkim tijelom i propagandom

³ Susan Scarrow smatra da masovne stranke svoj vrhunac imaju u 1950.-ima i 1960.-ima te da je ideja vrhunca u predratnom razdoblju samo mit: "visoki stupanj članstva u trećoj četvrtini 20.stoljeća bio je na svoj način neobičan. Ne samo da stranke s masovnim članstvom nisu preduvjet demokracije, već nisu ni pravilo za veći dio 20.stoljeća". (Sarrow, 2000.:94.) (Prijevod je moj)

⁴ Duverger je smatrao da je financiranje iz članskih priloga tipično za stranke lijevice, ali se kasnije ustanovilo da su razlike veće s obzirom na zemlje nego s obzirom na orijentaciju na kontinuumu lijevo-desno (Petak, 2001.:39)

⁵ Pojam kojeg uvodi A.Panebianco

⁶ Lyotard definira postmoderno stanje kao "skeptičnost prema svim meta-pripovijestima", gdje je meta-pripovijest navodno univerzalna, apsolutna ili krajnja istina koja se koristi za legitimiziranje različitih projekata (Appignanesi, Garratt, Sardar, Curry, 2002.,:102.-103.)

njihove predizborne kampanje su profesionalizirane te im više nije potrebna velika količina aktivista, smanjenje broja članova, financiranje iz državnih izvora i putem javnog *fund-raisinga*⁷.

Pojam profesionalizirane biračke stranke povezan je s jednim sličnim pojmom: Katz i Mairovom kartelskom strankom (mogu se shvatiti kao dio države i njezini agenti, u biti su skupine vođa, članstvo je irelevantno, kao i prava i obveze članova, procesi odlučivanja su centralizirani)⁸.

* * *

Kao što se dalo naslutiti iz tipologije stranaka, članstvo u političkim strankama u proteklom je stoljeću pretrpjelo drastične promjene. Od gotovo nepostojećeg koncepta članstva u elitnim strankama 19.st, preko članstva kao osnove stranačke organizacije, krajem 20. i početkom 21. stoljeća postajemo svjedocima značajnog opadanja funkcija članstva.

Članovi ili članovi-uglednici bili su u počecima modernog stranačkog organiziranja⁹ okosnica organiziranja uopće, bilo da se radilo o uglednicima raštrkanim po zemlji (koji nisu članovi u modernom smislu) ili o lokalnim stranačkim visoko integriranim organizacijama. Njihova bitna funkcija bila je prenošenje informacija, usmenim putem ili distribucijom stranačkog tiska¹⁰. Svojim nastankom krajem 19. stoljeća lokalne stranačke organizacije postaju izvorom legitimacije političkih vođa te predstavljaju osnovu veze koju stranački vrh održava sa svojim članovima i ostalim građanima. Legitimaciju za stranački vrh predstavlja i veliki broj članova, makar pasivnih¹¹.

Stranački ogranak imao je još jednu funkciju: on je članovima stranke bio i *social club* (Scarrow, 2000.:84.) - mjesto na kojem su se mogli nalaziti, provoditi slobodno vrijeme, družiti se i razgovarati. Zatim, članstvo u političkoj stranci moglo je biti jamac za dobivanje radnog mjesta u državnoj upravi (primjer za to su SAD prije *Civil Service Reform Acta*, kad je promjenom stranke na vlasti dolazilo do promjene više stotina tisuća radnih mjesta), ili unutar same stranke, kao posljedica birokratizacije i jačanja stranačke organizacije (što je s vremenom postajalo sve manje privlačno, ponajprije zbog prilično loših plaća stranačkih činovnika). To su npr. radna mjesta tajnika, rizničara, blagajnika i slična.

Vodstva stranaka poticala su razvoj članstva kao jamca izbornog uspjeha, ponajprije zbog mogućnosti da svaki član putem svojih svakodnevnih kontakata agitira za svoju stranku, što je mnogo djelotvornije od pukog raspačavanja stranačkog materijala. I u slučaju izbornog poraza, članovi imaju funkciju: služe kao tvrda jezgra organizacije i kao garancija njenog opstanka. To se čini posebno izraženim kod radničkih stranaka (npr. kod britanskih laburista) koje su pružale mogućnost neizravnog kolektivnog članstva raznih radničkih organizacija, poglavito sindikata. Ova je pojava utjecala i na zabilježeni viši stupanj organiziranosti¹² kod stranaka lijeve orijentacije (Beyme, 2002.:97). Možda i najvažnija funkcija članstva (pogotovo u eri masovnih stranaka) bila je financijska potpora stranke putem članarina, koje su činile

⁷ Ovaj pregled Beyme iznosi na tablici na str. 32, a ja sam ga nadopunila nekim kraćim napomenama iz ostatka teksta

⁸ Nažalost, nisam uspjela doći do originalnog članka objavljenog u časopisu *Party politics* pa sam informacije o kartelskim strankama preuzela iz pogovora Mirjane Kasapović Sartorijevoj knjizi "Stranke i stranački sustavi", Politička kultura, Zagreb, 2002.

⁹ Ovaj ću izraz koristiti za stranačke organizacije masovnog tipa, zaključno s narodnim strankama Beymeove tipologije (iako one predstavljaju neku vrstu prijelaznog tipa), dok smatram da se izraz postmoderna stranačka organizacija može odnositi na kartelske i profesionalizirane biračke stranke

¹⁰ Osobito bitno u socijalističkim i socijaldemokratskim strankama koje su svojevrjemenom svojim članovima propisivale nužnost upoznavanja sa socijalističkim naukom i djelima Marxa i Lenjina

¹¹ Pasivan=prosječni član, ne-militant, ne-aktivist

¹² Stupanj organiziranosti/organizacije je kvantitativni pokazatelj koji mjeri udio članova stranke u njenom biračkom tijelu (Beyme, 2002.:95).

značajan dio stranačkih prihoda. Sve se ovo događa od kraja 19. stoljeća do druge polovice 20. stoljeća, a različiti tipovi stranaka su dominantni u nekom vremenskom periodu, a ne razvijaju se linearno.

Što se dogodilo u drugoj polovici 20. stoljeća? Čini se da su tri događaja izrazito bitna: informacijska i tehnološka revolucija, heterogenizacija kako društva, tako i biračkog tijela te državno financiranje političkih stranaka.

Funkcija informiranja o političkim zbivanjima putem jedinica stranačke organizacije je praktički nestala: zamijenila ju je opća pismenost, povezana s dostupnošću novina, radija, televizije i Interneta. Stranke, doduše, izdaju svoje biltene, časopise, a imaju i internetske stranice, no to nisu aktivnosti direktno povezane s članstvom. Informatizacija je u još jednom pogledu dovela do smanjenja broja članova u strankama: naime, kad je u stranke uvedena kompjuterska obrada podataka, službeni broj članova se smanjio jer je napokon uveden red u podatke o članovima. Prije toga postojala je mogućnost da lokalni ogranci središnjici šalju "napuhane" podatke o broju članova da bi postigli veću zastupljenost na stranačkim kongresima (konvencijama ili saborima), ali i da se zbog nereda u kartotekama i registrima procjenjuje broj članova ili da se bivši članovi ne brišu iz evidencije.

Nadalje, heterogenizacija društva uslijedila je kao posljedica informacijske revolucije, ali i prijelaza u tzv. postindustrijsko društvo. Skupa s time, slabile su tradicionalne stranačke orijentacije i identifikacije, došlo je do diferencijacije interesa i pojave novih političkih opcija karakterističnih za kraj 20. stoljeća (primjer je pojava zelenih te njihov prilični uspjeh u Njemačkoj). Stranački angažman više nije omiljena aktivnost za slobodno vrijeme, a ionako ograničena participacijska spremnost građana dobrim se dijelom premjestila na razne građanske udruge i inicijative¹³, što je definitivno utjecalo na stranke da se potrudе da ne izgube članove, a s njima i monopol na artikulaciju i agregaciju interesa u društvu (Beyme, 2002.:103., 136.). I sami članovi su drukčiji: postali su stariji¹⁴, a njihov je odnos prema stranci sve češće instrumentalan. Broj radnih mjesta koja stranke mogu ponuditi svojim aktivistima izrazito se smanjio te samo viši stranački dužnosnici mogu računati na dobro plaćeni posao.

Financijska potpora stranci postala je manje bitna funkcija koju ispunjavaju članovi: tu je ulogu u velikom broju zemalja preuzeo državni proračun. No, ostale su tri bitne uloge članova: članovi kao neka vrst poslanika u društvu, članovi kao osiguranje nastavka postojanja stranke i nakon izbornog poraza te članovi kao "oružje" u unutarstranačkim sukobima i previranjima (rjeđe u međustranačkim sukobima, eventualno kao legitimacijska baza).

Premda je nedvojbeno da je broj članova u europskim strankama u procesu smanjenja, postavlja se pitanje koliko je to uopće bitno za opstanak stranaka. Čini se da su se političke stranke sasvim dobro snašle i bez članskih masa koje bi stajale iza njih. Legitimaciju postižu putem medija i, na kraju krajeva, putem izbora koji i dalje imaju prilično visok stupanj participacije.¹⁵ Financiraju se iz državnog proračuna, putem donacija, a preostali članovi imaju obvezu plaćanja članarine.

Susan Scarrow dovodi u pitanje Panebiancov koncept profesionalizirane biračke stranke navodeći podatke o tome da samo 10 do 45% članova aktivno sudjeluje u radu stranke te da je vjerojatnost da se broj aktivnih članova kreće u skladu s apsolutnim brojem članova

¹³ Ali: "Empirijska provjera pokazala je, dakako, da su stranke i pokreti dugoročno djelovali više komplementarno nego kontrarno. Pokreti su bili politički uspješni kad su se udruživali sa strankama" (Beyme, 2002.:106.) Još jedan dokaz da nema govora o propasti stranaka.

¹⁴ Jedina iznimka mogle bi biti stranke ekstremne ljevice, "omnibus-stranke", čiji su članovi uglavnom mladi, ali koji nakon nekog vremena istupaju iz stranke.

¹⁵ vidi npr. tablice u Nohlen, 1992., str. 30. i str. 260.

prilično mala (Scarrow, 2000.:95.). Dakle, smanjenje broja članova ne dovodi nužno do marginalizacije i nestanka stranačkih aktivista, a ne može se ni povezati smanjenje broja članova sa smanjenjem broja stranačkih ograna. Manji broj članova može značiti i povećanje efikasnosti i jačanje organizacije, smanjenje neizvjesnosti, smanjenje broja odnosa koje treba kontrolirati, povećanje integracije i ubranu komunikaciju. Moguće je, dakle, i da se stranke smanjenjem broja članova rješavaju organizacijskog tereta te zbog toga čak jačaju. U svakom je slučaju sigurno da nema govora o propasti stranaka: one su nužni dio¹⁶ demokratskih poredaka i, kako je to netko rekao, da ih nema, trebalo bi ih izmisliti.

* * *

Određivanje članstva u političkoj stranci nije toliko jednostavno koliko se čini: granice stranke kao sustava kolektivne akcije prilično su neodređene, participacija je u osnovi prilično fluidna. Same stranke rijetko imaju točne podatke o članstvu.

Teorija razlikuje 4 tipa članstva:

- Izravno ili individualno članstvo, s podtipom počasnog članstva
- Kolektivno (*corporate*) članstvo - najčešći primjer je članstvo jednog ili više sindikata u nekoj političkoj stranci (npr. velika većina članova britanske *Labour party* dolazi upravo iz ovog segmenta); ovakva povezanost stranaka s drugim organizacijama sve više slabi, dijelom zbog toga što takve organizacije koče rad stranaka u "natjecateljski orijentiranoj areni" (Beyme, 2002.,:107.-111.)

- Članstvo u podređenim organizacijama (*ancillary members*) - ovakve organizacije najčešće su dio stranke te je član primarno član stranke, a tek sekundarno neke stranačke organizacije¹⁷, kao što je organizacija mladih, žena i slično no ima i primjera sa suprotnom situacijom,

- Članstvo u pridruženim organizacijama (*affiliate members*) - ovdje se radi o organizacijama koje nisu dio strukture stranačke organizacije, ali su na neki način povezane sa strankom, npr. predstavljene su u nekim stranačkim organima, a član takve organizacije ne postaje automatski članom stranke.¹⁸

Isto tako, nužno je naglasiti da član nije isto što i simpatizer, sljedbenik ili podupiratelj. On se od ovih razlikuje po nekoliko elemenata: član formalnim postupkom ulazi u stranku, a stranka ga upisuje u svoj registar članova, on plaća članarinu¹⁹ i preuzima određene dužnosti, a često aktivno sudjeluje u radu stranke. Među članovima stranke možemo razlikovati prosječne članove i tzv. militante, tj. one koji su se odlučili angažirati u službi stranke. Prosječni su članovi uglavnom pasivni, ne sudjeluju u sastancima podružnica, a jedine su im aktivnosti izlazak na izbore te eventualno plaćanje članarine i čitanje stranačkih publikacija, osobito ako im se iste dostavljaju poštom. Militanti, nasuprot tome, redovno dolaze na sastanke podružnica, aktivni su u stranačkim događanjima, predlažu, pišu, lobiraju.

Učlanjenjem u stranku građani postaju nosiocima određenih prava, ali i dužnosti, koje su obično ne previše detaljno opisane u stranačkim statutima. Statuti kao temeljni

¹⁶ Može se čuti glasove protiv stranaka, protiv partitokracije i stranačkih dužnosnika koji manipuliraju masama, pa možemo zaključiti da političke stranke nisu samo nevoljena, kako kaže Seiler, već i neželjena djeca demokracije.

¹⁷ U biti se radi o tome da postoji potpuno preklapanje članova, npr. nije moguće biti članom organizacije mladih neke stranke, a da se ne bude i članom stranke.

¹⁸ Njemački CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands) primjer je stranke koja je na takav način povezana s brojnim organizacijama (Poguntke i Boll, u: Katz i Mair, 1995.:331.)

¹⁹ Prema mnogim autorima važnost tog koncepta promjenom strukture političkih stranaka slabi, no vidjet ćemo da je i dalje bitan za stranke, kako u zapadnoeuropskim državama, tako i u Hrvatskoj, te da stranke ne propuštaju naplatiti članarinu, unatoč financiranju iz državnog proračuna.

dokumenti opisuju stranačku organizaciju, utvrđuju temeljne vrijednosti koje stranka želi ostvariti te uređuju ostala osnovna pitanja, između ostalog i uređenje pitanja članstva.

Stranke od svojih članova obično traže više nego što im nude. Osnovni zahtjev spram članova je prihvaćanje proklamiranih ciljeva i vrijednosti²⁰, koji je često nadopunjen i zabranom javnih istupa koji s njima nisu u skladu. Uglavnom traže državljanstvo matične države, ali neke uz mogućnost učlanjenja državljanima, pružaju isto i onima koji nisu državljani, ali imaju određenu vezu s matičnom državom²¹. Ukoliko stranka ima naglašenu religijsku crtu, ona će od članova tražiti i poštivanje načela religijske etike²². Uz takve odredbe o poštivanju vrijednosti, sve stranke za koje sam imala podatke propisuju svojim članovima obvezu plaćanja članarina, s time da u nekim slučajevima imaju različite tarife, najčešće je članarina niža za umirovljenike, studente, učenike, a u nekim slučajevima i za kućanice. "Posjedovanje stranačke iskaznice daje vrijednost njezinu posjedniku, a on uzvraća plaćenjem propisanog mjesečnog ili godišnjeg iznosa" (Petak, 2001.:39) Doduše, stranke se sve rjeđe odlučuju na povećanje članarina iz straha od dodatnog gubljenja članova (Beyme, 2002.:31.). Talijanski socijaldemokrati, PDS²³, u obveze članova uvrstili su i odredbu o obvezi članova da unutar stranke djeluju na takav način da odnosi među spolovima budu bazirani na načelu poštovanja i dostojanstva oba spola (Bardi, Morlino, u: Katz i Mair, 1995.:487.). Zanimljiv slučaj je irska *Workers' Party* koja predviđa probni period od 6 mjeseci za nove članove, koji su u tom razdoblju dužni i odlušati predavanja o stranci i programu, a ista je stranka u razdoblju od 1957. do 1973.godine od svojih članova zahtijevala i da ne budu članovi tajnih društava (Farrel, u: Katz i Mair, 1995.:404.).

Između ostalog, stranke propisuju i dob potrebnu da netko postane njihovim članom. Tražena dob najčešće je od 16 do 18 godina, a ti članovi se upućuju na organizaciju stranačke mladeži. Naravno ima i slučajeva da je dobna granica za primanje u članstvo stranke bitno snižena: ona je 14 godina kod nizozemskih PSP²⁴ i CDA²⁵ (Koole i van de Velde, u: Katz i Mair, 1995.: 645, 647.), a kod norveških liberala je 15 godina (Svesand, u Katz i Mair, 1995.:749.).

Što se tiče prava članova, stranke su tu prilično škrte, barem formalno. U službenim dokumentima stranaka najčešće se spominje pravo članova da sudjeluju u radu stranke, njenih organa i stranačkih kongresa. Putem sudjelovanja u stranačkim djelatnostima članovi imaju pravo sudjelovati u stvaranju stranačke politike²⁶. Stranački kongresi, konvencije ili sabori održavaju se obično jednom godišnje, ili rjeđe, tako da je zaista očito da stranačku

²⁰ Jedan ekstremni primjer su belgijski zeleni, ECO (Ecolo - Ecologistes confederes pour l'organisation de luttes originales), koji od svojih (potencijalnih) članova traže dokaz stvarne ekološke angažiranosti, u osobnom i profesionalnom životu te u drugim ekološkim organizacijama, koje naravno ne smiju biti druge ekološke stranke (Deschouwer, u: Katz i Mair, 1995.:136.) Jedan možda bliži primjer je austrijski SPÖ (Sozialistische Partei Österreichs) čiji zaposleni članovi obavezno moraju postati članovima Austrian Trade Union Federation, a samozaposleni bi trebali postati članovima odgovarajuće organizacije koju je stranački kongres priznao kao "socijalističku" (Müller, u: Katz i Mair, 1995.:50.)

²¹ Primjer je irska Fianna Fáil (naziv stranke inače znači *The Warriors of Destiny*, ili "ratnici sudbine") koja od svojih članova traži "vezu s Irskom rođenjem, boravkom ili podrijetlom od irskih roditelja" (Beyme, 2002.:92.).

²² Budući da je moj naglasak na europskim strankama radi se o uglavnom kršćanskoj etici. Takvi zahtjevi mogu biti osobito strogo postavljeni visokim stranačkim dužnosnicima.

²³ Partito democratico della sinistra

²⁴ Pacifistisch Socialistische Partij, Pacifist Socialist Party, dio Green left

²⁵ Christen Democratisch Appèl, Christian Democratic Appeal

²⁶ Ovakve odredbe su prilično zavaravajuće, čisto zato jer se najčešće radi o stranačkoj politici na području koje pokriva ogranak u kojem član sudjeluje, npr. ogranak za gradsko naselje. Visoka stranačka politika ipak ostaje nedostupna običnim članovima. Beyme smatra da se stranačko članstvo "sve više pretvara u pasivnu potvrdu solidarnosti u mišljenju", a stranački kongresi su puka "aklamacijska tijela" (Beyme, 2002.:107.,129.)

politiku određuje stranački vrh, koji može ili ne mora imati podršku stranačkog sabora za pojedini problem. Naime, mnogi se problemi pojavljuju nepredviđeno, pa vrh stranke mora djelovati *ad hoc*. Dalje, članovi stranke u rijetkim slučajevima imaju pravo izravno davati prijedloge stranačkom kongresu: to je slučaj kod austrijskih zelenih, GA²⁷ (Müller, u: Katz i Mair, 1995.:99.), a i kod danskih CD²⁸ (Bille, u: Katz i Mair, 1995.:250.). Ipak, “premda su članovi stranke politički zainteresiranija skupina od mase birača, analize stranačkog života pokazale su da je sudjelovanje u tvorbi stranačke volje slabo” (Beyme, 2002.:128.). Čini se da je članovima stranke važnije pripadanje, tj osjećaj pripadanja nego aktivno sudjelovanje. Oni u stranci nalaze, kako Beyme kaže, “političku domovinu” (Beyme, 2002.:129.). Prilično je važno i to što europske stranke odgovaraju zahtjevima unutarstranačke demokracije, pa odlučivanje o nominacijama nije prerogativa stranačkog vodstva.

Nažalost, nisam uspjela naći podatke o procedurama koje zapadnoeuropske stranke koriste u primjeni sankcija spram članova. Osnovne sankcije su isključenje iz stranke, suspenzija ili novčana kazna, no uvjete pod kojima se primjenjuju nisam uspjela pronaći. Naravno, do sankcija dolazi u slučajevima kad član ne poštuje svoje obveze, najčešće kad ne plaća članarinu ili djeluje suprotno temeljnim vrijednostima i načelima stranke. Detalji o takvim procesima, čini se, i dalje spadaju u stranačku “intimu”.

* * *

Gdje je u cijeloj priči Hrvatska, sa svojim političkim strankama? Pitanje je doista teško. Hrvatske stranke imaju izrazito kratku tradiciju, najstarije imaju 14 godina, što usporedbu sa strankama iz razvijenih europskih demokracija čini vrlo teškom. Kratko ocrtavanje stanja i usporedba pojedinih varijabli najbolje je što se može učiniti pri istraživanju hrvatskih političkih stranaka. Kao najveći problem pojavljuje se to što je vrlo teško doći do uvida u stranačke podatke. S jedne strane nemaju razvijenu organizacijsku strukturu, a s druge strane njihove su zakonske obaveze vrlo malene. Tako npr. nemaju obavezu demokratskih procedura za nominiranje kandidata na izborima, njihove financijske transakcije nisu dovoljno kontrolirane²⁹, a ono što se događa unutar stranke javnosti uglavnom ostaje nepoznato.

Kao što sam spomenula, tradicija je kratka³⁰. Mislim da se uloga hrvatskih stranaka iz vremena prije drugog svjetskog rata prilično istopila u razdoblju od 1945. do 1989. godine. Neke se od stranaka pozivaju upravo na tu tradiciju, pokušavajući se legitimirati. Primjer je HSS, koji se poziva na Radićevu i Mačekovu tradiciju te na rad stranke u inozemstvu od 1941. do 1989. i ilegalni rad u Hrvatskoj. HSS sebe smatra legitimnim sljednikom HPSS-a, osnovanog 1904. godine. I HSP sebe također smatra nasljednikom HSP koju su 1861. godine utemeljili Ante Starčević i Eugen Kvaternik, a kojoj je 1929. godine zabranjen rad. Dakle, HSP nije osnovana 1990. godine, već je samo obnovljena. No, obje stranke se ne mogu osloniti na neku organizaciju koju bi naslijedile: HSS je bio razbijen na nekoliko slabih organizacija, a HSP ju nije ni imao, osim ilegalnih i inozemnih, više grupa istomišljenika, nego organizacija. SDP se također poziva na tradiciju socijaldemokratskog krila SKH, kao i na antifašističku tradiciju i jedini je za kojeg se može reći da nasljeđuje i organizacijsku strukturu³¹. Zanimljiv je primjer HDZ-a, čija je

²⁷ Grüne Alternative, Green alternative

²⁸ Centrum-demokraterne, Centre democrats

²⁹ Tako smo sredinom 2003. imali situaciju u kojoj jedan poduzetnik tvrdi da je dužnosnici jedne parlamentarne stranke na ruke predao 500 000 kuna za financiranje predizborne kampanje 1999.

³⁰ Ili kako je to zgodno izrazio Goran Čular: “U Srednjoj i Istočnoj Europi televizija ima dulju tradiciju od višestranačja” (Čular, 2001.:124.)

³¹ Na tu organizacijsku strukturu vjerojatno je negativno djelovalo razdoblje izbornih poraza od 1990. do 2000. godine, kao i znatan odljev članova s početka 1990.-ih.

stranačka organizacija zavidnom brzinom napredovala, uglavnom zbog pristupa državnim resursima (Čular, 2001.:124). No, opći je dojam da su hrvatske političke stranke nekonsolidirane, neizgrađene, što se očituje u čestim slučajevima izdvajanja novih stranaka iz već postojećih³².

Kakva je situacija s članstvom u hrvatskim strankama? U biti je teško reći: stranke nemaju pouzdane podatke, ili barem pouzdani podaci nisu dostupni³³. Isto tako, pitanje je kako su građani Hrvatske reagirali na uvođenje višestranačkog sustava: jesu li, poučeni iskustvima Komunističke partije, ignorirali mogućnost učlanjenja, ili su oduševljeni novim mogućnostima pohrlili po stranačke knjižice novih stranaka. Prema jednoj od procjena³⁴ ukupni broj članova u strankama 1990. iznosio je 1 031 820³⁵, da bi se 2000. spustio na 396 000, što je smanjenje od otprilike 62%. Smanjenje je očito, pitanje je zašto. Prvo treba napomenuti da članovi stranaka 1990. godine po ovoj procjeni čine više od četvrtine biračkog tijela, što je upravo ogroman prosjek. Možemo pretpostaviti da je smanjenje euforije, zajedno s ratnim uvjetima dovelo do smanjenja broja članova u političkim strankama od 1990. do 1992. godine za gotovo 50%. Zagonetno je ustvari razdoblje od 1995. do 2000. godine. Prema ovoj istoj procjeni 1995. godine zabilježen je najniži stupanj organizacije³⁶, da bi 2000. godina opet privukla veći broj članova. Moglo bi se pretpostaviti da je 2000. bila godina izbora i "velike mobilizacije", pa je tadašnja strahovito sveprisutna propaganda, što političkih stranaka, što građanskih udruga, dovela i do većeg interesa za članstvo i politički angažman u strankama. No, i dalje je stupanj organizacije prilično visok za europske okvire. Same stranke daju jako malo podataka i uporno tvrde da 3, 4 ili 5 godina za redom imaju isti broj članova, naravno, zaokružen na stotice ili tisućice³⁷.

U 2003. godini u javnosti su se pojavili podaci koji odgovaraju ovoj procjeni za 2000.: ako je vjerovati novinarima, HDZ, SDP, HSS, HNS, HSLS, HSP, DC i Libra zajedno imaju oko 400 000 članova (Čiglenečki, 2003.). Ovi su podaci prikupljeni izravno od stranačkih izvora, a prilično se razlikuju od podataka prijavljenih kod HIDRA-e³⁸. U istom novinskom članku prvak Libre, Jozo Radoš, daje ocjenu koju može biti prilično indikativna: "Kad bi, primjerice, kriterij bio

³² IDS je proizveo IDF, iz HSLS-a su se odvojile Libra i LS, iz HDZ-a DC i HB, a iz HSP-a HSP1861. Primjera ima još, a svima je zajedničko to što su novonastale stranke gotovo nestale.

³³ Na www.hidra.hr, web-stranici hrvatske dokumentacijske agencije, brojevi članova u strankama pojavljuju se u brojevima koji su zaokruženi na stotice ili tisućice. Sumnjam da se u većini stranaka poklopilo da imaju tako zaokružene brojeve članova. Dakle, brojevi koji se odnose na članstvo očito su pretpostavke, procjene. Časna iznimka je PGS, koji za godine od 1998. do 2000. navodi sljedeće brojke: 4923, 4988, 5077. Nadam se da je to posljedica savjesno vođenog registra članova.

³⁴ Sljedeće podatke ustupio mi je Goran Čular. Oni su dobiveni putem ispitivanja javnog mnijenja u predizbornim razdobljima. Stupanj organiziranosti (udio članova u populaciji birača neke stranke) prema tim ispitivanjima stavljen je u odnos sa stvarnim brojem glasova koje je pojedina stranka dobila na izborima te je na taj način dobiven procijenjeni broj članova pojedine stranke. Uz sva ograničenja takvog ispitivanja javnog mnijenja koja mogu dovesti do "napuhavanja", ove su procjene i dalje manje od broja članova koje prijavljuju stranke.

³⁵ Ovaj broj, 1 031 820 za sve stranke obuhvaća također i procjenjenih 424 000 članova SKH, prenesenih na nasljednicu - SDP, vjerojatno preostale iz jednostranačkog razdoblja. Ipak, ni HDZ nije daleko po broju članova - 372 000 po ovoj procjeni, 400 000 prema podacima koje je HIDRA dobila iz same stranke. U slučaju HDZ-a možemo zaključiti da se radilo o euforiji, a u slučaju naglog pada broja članova SDP-a o svojevrsnoj anti-euforiji.

³⁶ Podatke iz 1997. godine morat ću zanemariti jer obuhvaćaju samo područja velikih gradova, što jako škodi reprezentativnosti. Također moram napomenuti da izraz 'najniži' koristim samo uvjetno, procjena stupnja organizacije je i dalje veća nego u većini europskih zemalja, što je značajka cijelog razdoblja od 1990. do 2000. godine. ³⁷ Npr. HNS koji od 1995. do 1999. ima 24 700 članova, ili HSP koji tvrdi da ima 30 000 članova, od 1996. do 1999. godine (podaci s www.hidra.hr).

³⁸ Tako iz HDZ-a dolazi obavijest o 240 000 članova, SDP prijavljuje 25 000, HNS 16 000, a HSP 15 000 članova (usporedi s prethodnim bilješkama). Zanimljivo je da u gore navedenom članku možemo naći izjavu predsjednika HSP-a prema kojem je taj broj najveći dosad.

sudjelovanje na stranačkim skupštinama napuhani broj članova hrvatskih stranaka smanjio bi se za više od polovice. Riječ je o lažnim podacima kojima se nastoji zastrašiti političke protivnike. A iz iskustva znam da ima slučajeva fiktivnog učlanjivanja dan, dva prije neke izborne skupštine kako bi se osigurala prevaga jedne struje.” (prema Ciglenečki, 2003.)

Čini se potpuno nemogućim donositi bilo kakve zaključke na temelju toliko nepouzdanih podataka.

***

Mislim da je kratka analiza stranačkih statuta jedino što u ovom trenutku mogu učiniti. Naravno da statuti nude samo formu unutar koje se događa stranački život, ali iskoristila bih usporedbu koju koriste Katz i Mair: ako političku stranku shvatimo kao posebni politički sustav, onda je statut njezin ustav. (Katz i Mair, 1995.:6-8). I uostalom, “ako se ljudi bore oko pravila, onda se čini razumnim pretpostaviti da su ta pravila važna” (Katz i Mair, 1995.:8)

Moja analiza doista će biti kratka: osvrnut ću se na osnovne institute vezane za članstvo kod nekih istaknutijih i zanimljivijih stranaka³⁹, usporediti ih međusobno i eventualno naći sličnosti i razlike koje hrvatske stranke pokazuju u odnosu na europske.

Jedan je uvjet za prihvata u članstvo koji se ponavlja kod svih stranaka: suglasnost s temeljnim načelima⁴⁰ i statutom stranke, no tu sličnosti prestaju. Već pri prvom sljedećem elementu, pitanju državljanstva članova, stranke se razilaze. Dok ostale stranke od svojih članova traže državljanstvo Republike Hrvatske, u HDZ-u smatraju da je uz to za članstvo dovoljna i pripadnost hrvatskom narodu⁴¹. Što se tiče dobi, HDZ je opet iznimka: dozvoljava učlanjenje sa 16 godina, dok ostale stranke primaju punoljetne građane koji imaju poslovnu sposobnost. Skoro-pa-iznimka je HSLS koji dopušta učlanjenje šesnaestogodišnjacima, ali u organizaciju mladeži⁴² i bez prava odlučivanja. Neke stranke, primjerice, HDZ, HSS i HSLS u svojim statutima imaju mogućnost primanja počasnih članova⁴³ koje biraju organi stranačkog vrha, a prema posebnim zaslugama za stranku ili načela koja stranka zastupa. Pridruženo članstvo odobravaju u HND-u, i to za one “koji žele politički djelovati na programskim principima HND-a, ali ne žele biti stranački angažirani kroz članstvo”. Nadalje, SDP poznaje još 2 oblika članstva: iznimno dopuštaju kolektivno članstvo, a postoji i mogućnost članstva u stranačkim forumima⁴⁴, bez članstva u samoj stranci. Ostale stranke također imaju posebne interesne organizacije⁴⁵, ali se ne može biti njihovim članom bez članstva u stranci. Što se tiče ostalih tipova unutarstranačkih organizacija, samo SDP i HND dozvoljavaju stvaranje frakcija, ili, kako kaže statut SDP-a, “političko-programskih struja”. Sve stranke u mojoj kratkoj analizi svojim članovima propisuju članarine.

Članarine me dovode do onog elementa zbog kojeg sam u analizu uvrstila i HND. Statut HND-a, naime, ne predviđa mogućnost isključenja člana, a do brisanja iz evidencije može doći samo smrću člana, gubitkom poslovne sposobnosti, istupanjem iz stranke ili upisom u drugu stranku. Taj isti statut predviđa plaćanje članarina, dužnost članova da zastupaju i promiču

³⁹ Poimence, to će biti SDP, HSS, HSLS, HDZ, HNS i HND (koji je možda nebitna stranka sa svojim jednim saborskim zastupnikom u prošlom mandatu, ali imaju zanimljive odredbe o članstvu pa smatram da je u svakom slučaju zgodan primjer)

⁴⁰ U skup tih načela možemo ubrojiti i etičke kodekse i pravilnike o odgovornosti koje donose neke stranke, a HNS se u svom statutu poziva na “opća načela uljuđenog ponašanja”.

⁴¹ HDZ također kaže da je HDZ BiH sestrińska stranka s kojom ima posebne odnose.

⁴² Mladi hrvatski liberali

⁴³ Iz samih statuta ostalo mi je nejasno imaju li počasni članovi ista prava i dužnosti kao ostali članovi ili za njih važi neki posebni režim.

⁴⁴ Kao što su Forum mladih, Forum žena i Forum seniora

⁴⁵ Kao i kod SDP-a, uglavnom se radi o organizacijama žena, mladih, akademskim organizacijama. HDZ svojim članovima nudi najširi spektar podorganizacija u čiji se rad mogu uključiti.

program i interese stranke te da se pridržavaju statuta i etičkog kodeksa. Ono što nedostaje je sankcija: HND ne može osigurati plaćanje članarina, niti prisiliti članove da se drže kakve-takve stranačke stege. Nadalje, može se dogoditi da neki od članova bude pravomoćno osuđen za kazneno djelo, što nedvojbeno šteti ugledu i interesima stranke, ali ga stranka ne može isključiti. Čini mi se da je to može dovesti do pretvaranja članova u taoce drugih neprimjerenih članova. Broj mogućih scenarija je ogroman. Eksperiment sa statutom pokazao se kao izrazito loš, iako je prvotna (proklamirana) namjera bila dobra: osigurati veću slobodu unutarstranačkog života.

Isključenje iz stranke izrazito je delikatna tema, osobito nakon što smo bili svjedocima različitih afera vezanih upravo za tu temu⁴⁶. Neke od stranaka razlikuju brisanje iz članstva (ili evidencije članova) od isključenja, pri čemu se člana briše iz evidencije zbog smrti, neplaćanja članarine, istupa iz stranke ili učlanjenja u drugu stranku, dok do isključenja dolazi zbog nepoštivanja statuta, programskih ciljeva i načela, zatim zbog činjenja štete ugledu i interesima stranke te različitih oblika političke i disciplinske odgovornosti. Osuda za kazneno djelo se izričito spominje kod HSS-a, i to kao uvjet za brisanje iz evidencije članova, a kod ostalih stranaka se može shvatiti kao razlog za isključenje zbog činjenja štete ugledu stranke. Od analiziranih stranaka, samo HDZ navodi više stegovnih mjera u slučaju povrede članskih obveza: ukor, oduzimanje dužnosti u stranci, uvjetno isključenje i bezuvjetno isključenje. Članovi koji su isključeni imaju pravo na žalbu, a HDZ čak detaljno propisuje žalbeni postupak, dok ostale stranke uglavnom samo konstatiraju pravo na žalbu protiv odluke nadležnog organa (u HDZ-u i HSS-u su to časni sudovi, u HNS-u Sud časti, a u HSLS-u i SDP-u redovna tijela stranačke organizacije). Ostaje nejasno po kojoj se proceduri vode takvi postupci, pa se to može ocijeniti kao element nesigurnosti koji zasigurno ne pridonosi demokratskoj konsolidaciji političkih stranaka.

Prava članova su, kako se moglo i očekivati, prilično šturo propisana. Uglavnom se tu radi o pravu na informiranje o politici i djelatnostima stranke, zatim je tu pravo birati i biti biran za dužnosti unutar stranke, kao i pravo kandidature na izborima⁴⁷. Tu je i davanje prijedloga, izražavanje mišljenja te različiti oblici sudjelovanja u radu stranke. Iako nije izričito definirano kao pravo člana, bitnim mi se čini očuvanje tajnosti podataka. Takvu odredbu ima samo HSLS koji podatke o članovima smatra službenom tajnom. Od ostalih stranaka ovdje ponešto odudara SDP koji svojim članovima daje jedno dodatno pravo i jednu obvezu. Naime, član SDP-a ima pravo "primati solidarnu pomoć SDP, posebno u slučaju povrede njegovih prava zbog članstva u stranci", a dužnost mu je dio primanja davati stranci, ako ona proizlaze iz mandata SDP, a ne odnose se na redovitu plaću. U svakom slučaju, ove odredbe su tu zbog održanja stranke: članu daju neku vrst osiguranja i jamstva za stranačko djelovanje, a stranci omogućuju financijsku potporu.

Tzv. ženske kvote prihvatio je samo SDP, dok u ostalim strankama žene djeluju samo u organizacijama žena. Iako je oko uvođenja tih kvota u Europi bilo mnogo žestokih rasprava, velik broj europskih stranaka ih je prihvatio kao privremene mjere za povećanja udjela žena na političkim pozicijama. Tako npr. SDP-ov njemački pandan, SPD, ima predviđene ženske kvote do 2013. godine do kada će, kako očekuju, prestati potreba za takvim poticanjem ženske političke participacije (Kolinsky, 1993.:130.). Dok je ta problematika u europskim državama bila aktualna u 1980.-ima, u Hrvatskoj je to još uvijek sporedna tema. I ovaj aspekt

⁴⁶ Tu je isključenje Ivića Pašalića iz HDZ-a, sukobi na liniji Dražen Budiša-Vilim Herman.

⁴⁷ No, i kandidacijski postupci u hrvatskim strankama "općenito su vrlo centralizirani, ekskluzivni i nedemokratski" (Kasapović, 2001.:15) O kandidatima koje stranka ističe na izborima odlučuje se u samom vrhu stranke, a neke stranke predviđaju isključenje za člana koji se kandidira mimo dopuštenja stranke. "Statuti ne poznaju nikakve stranačke predizbore, selekcijske konvencije i slične oblike inkluzivnijih i participativnijih oblika selekcije kandidata u državnim izborima." (Kasapović, 2001.:16)

pokazuje koliko su naše političke stranke u zaostatku u odnosu na svoje europske kolege.

Navedene stranke nisu u svojim statutima dale mnogo podataka o uređenju članstva. Za vjerovati je i da se procesi i strukture opisani u statutu u stranačkoj praksi pojavljuju u bitno drukčijim oblicima te bi stoga za analizu pravog stanja trebalo izvršiti terensko istraživanje promatranjem ili čak promatranje sa sudjelovanjem da bi se moglo doći do realnog funkcioniranja političkih stranaka. Dotad, morat ćemo se zadovoljiti statičkom voljom koju stranke iskazuju u svojim statutima i ostalim službenim dokumentima.

* * *

Možemo zaključiti da političke stranke u Hrvatskoj još uvijek prolaze kroz formativno razdoblje. Unutarstranačka struktura uglavnom je nerazvijena, a stranački vrh dominira organizacijski i personalno. Što se tiče oblika članstva, ono je dominantno individualno, kombinirano s članstvom u nekoj od podređenih organizacija. Iako neki stranački statuti poznaju *corporate* članstvo (npr. član nekog sindikata automatski postaje i članom stranke), u praksi nisu zabilježeni takvi primjeri. Većina tehnički značajki izrazito je slična kod hrvatskih i europskih stranaka: uvjeti članstva, članarine i tome slično. Članovi su marginalizirani znatno više nego u zapadnoeuropskim strankama, a i podaci o njima lošije su i nemarnije evidentirani. Razlikovanje običnih članova i militantata-aktivnih članova nije lako izvedivo: naime, za uobičajeno hrvatsko shvaćanje aktivni članovi su oni koji sudjeluju u neformalnim stranačkim klikama, a napredovanje u stranci zahvaljujući radu je rijedak slučaj. Stranačka vodstva uglavnom shvaćaju članove i njihov što veći broj kao izvor legitimacije i sredstvo kojim stvaraju imidž jakosti stranke. Za stvaranje potpune slike o članovima hrvatskih stranaka korisno bi bilo istraživanje kojim bi se dobili podaci o odnosu članova prema stranci: shvaćaju li stranku kao instrument za ostvarenje privatnih ciljeva, postoji li emocionalna vezanost članova za stranku, koliko participiraju, smatraju li da bi njihova uloga mogla biti veća. Također, nedostaju nam podaci o dobnoj, spolnoj, obrazovnoj strukturi članstva. Financiranje stranaka istraživačima je u osnovi prilična nepoznanica, što je u zapadnoeuropskim zemljama nezamislivo. Odredbe koje bi omogućile višu razinu participacije žena uglavnom ne postoje, što također svjedoči o hrvatskom kašnjenju za Europom. Izostanak kakve-takve unutarstranačke demokracije najveća je razlika hrvatskih i europskih stranaka, a time i glavni nedostatak hrvatskih stranaka.

Možda bi za demokratski razvoj hrvatskih stranaka najkorisniji bio novi zakon kojim bi se reguliralo njihovo djelovanje. Zasad je najpoznatiji prijedlog Hrvatskog pravnog centra iz svibnja 2002. godine, prema kojem se od političkih stranaka zahtijevalo unutrašnje uređenje po demokratskim normama⁴⁸ i stroga kontrola financiranja te razna ograničenja u financiranju (ograničene donacije, zabrana primanja donacija od javnih poduzeća i slično). Naravno da pripadnici hrvatske političke elite takav prijedlog nisu dočekali s oduševljenjem: tako je jedan od poznatijih političara izjavio da se “profesorski prijedlog temelji na utopističkoj doktrini dokidanja uloge stranaka u parlamentarnoj demokraciji” (prema Šantić, svibanj 2002.) i da vodi u “prosvijećeni apsolutizam” (prema Šantić, studeni 2002.), dok je jedna njegova saborska kolegica izjavila da taj prijedlog od saborskog Odbora za ustav i poslovnik čini “Sveto trojstvo koje može ukinuti neku stranku dok kažeš britva” (prema Šantić, studeni 2002.), iako u samom prijedlogu stoji da je to uloga Ustavnog suda. Ti primjeri nerazumijevanja pokazuju koliko je

⁴⁸ Potreba uvođenja unutarstranačke demokracije pokazala se očitom svakome tko je imao priliku na OTV-u pratiti 8. sabor HDZ-a, održan u Zagrebu u lipnju 2003. godine. Tamo je naime predsjednik stranke, stojeći na bini koja je bila jedino osvijetljeno mjesto u dvorani, upitao okupljene članove jesu li za predložene promjene stranačkog statuta. Začulo se komešanje i dizale su se ruke, ali se u tom mraku nije moglo vidjeti i prebrojati koliko je prisutnih za, a koliko protiv. Nakon 30ak sekundi predsjednik stranke izjavljuje da su promjene prihvaćene, a u dvorani se čuje pljesak.

naša politička elita daleko od europskih standarda i temeljnih demokratskih načela. Naime, političke stranke zbog svoje uloge u odlučivanju koje utječe na sve građane ne mogu djelovati kao obične udruge građana: ako odlučuju o javnim stvarima, moraju biti i javno kontrolirane.

Ne možemo zaključiti da su se hrvatske političke stranke u trenutku nastanka "prikopčale" na europske trendove - iako su prilično slične profesionalnim biračkim strankama - iz jednostavnog razloga što ne zadovoljavaju sve kriterije. One jesu centralizirane i marginaliziraju članove, ali je pitanje koliko je njihovo vodstvo profesionalno. Članovi su im i dalje bitni, ali stranke jednostavno ne znaju što s njima. Relativno velik broj članova stranaka pokazuje da su stranke orijentirane na članove, a prava članova toliko su štura, da se postavlja pitanje što članovi kao takvi uopće smiju činiti. Veliki broj članova stranke upućivao bi na zaključak o postojanju masovnih stranaka, ali se same stranke ne ponašaju u skladu s tom kvalifikacijom (u prvom redu, nema kontrole odozdo, da ne govorimo o klasnim sukobima). Narodne stranke? Možda, u segmentu koji se odnosi na slabljenje članstva i jačanje vodstva. Iako članstvo nikad nije bilo u poziciji da oslabi jer je uvijek bilo jednako slabo. Formativno razdoblje još traje, stranke još uvijek traže oblike organizacije koji im najviše odgovaraju, neke provode eksperimente, česti su raskoli. Jedini mogući zaključak je da hrvatske političke stranke prolaze težak put konsolidacije te da je zadaća politologa detaljno istražiti taj put. Čini se da naše stranke neće prelaziti isti put kojim su prošle i zapadnoeuropske stranke, okolnosti razvoja su bitno drukčije, pa one imaju priliku, uz malo političke volje, u kraćem razdoblju doći na pozicije ovih drugih.

Literatura:

- Appignanesi, Richard i Garrat, Chris sa Sardar, Ziauddin i Curry, Patrick, (2002.): *Postmodernizam za početnike*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
- Bardi, Luciano i Molino, Leonardo, (1995.): Italy, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995 (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 458-618
- Beyme, Klaus von, (2002.): *Transformacija političkih stranaka: Od narodnih do profesionaliziranih biračkih stranaka*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (biblioteka Politička misao), Zagreb
- Bille, Lars, (1995.): Denmark, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 199-272
- Čular, Goran, (2001.): Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava, u: Kasapović, Mirjana (ur.), 2001.: *Hrvatska politika 1990.-2000.*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (biblioteka Politička misao, Hrvatska politologija), Zagreb: 123-146
- Dalton, Russel J. i Wattenberg, Martin P. (ur.), (2000.): *Parties without Partisans*, Oxford University Press, Oxford/New York
- Deschouwer, Kris, (1995.): Belgium, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 121-198
- Farrel, David M., (1995.): Ireland, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 389-457
- Kasapović, Mirjana (ur.), (2001.): *Hrvatska politika 1990.-2000.*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (biblioteka Politička misao, Hrvatska politologija), Zagreb
- Kasapović, Mirjana, (2001.): Kandidacijski postupci u demokratskim političkim sustavima, *Politička misao*, (38)4: 3-20
- Kasapović, Mirjana, (2002.): Pogovor, u: Sartori, Giovanni, 2002.: *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb
- Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), (1995) (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London
- Kolinsky, Eva, (1993.): Party Change and Women's Representation in Unified Germany, u: Joni Lovenduski i Pippa Norris (ur.), 1993.: *Gender and Party Politics*, Sage Publications LTD., London: 113-146

- Koole, Ruud i Velde, van de, Hella, (1995.): The Netherlands, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 619-731
- Müller, Wolfgang C., (1995.): Austria, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 21-120
- Nohlen, Dieter, (1992.): *Izborna pravo i stranački sustav*, Školska knjiga, Zagreb
- Petak, Zdravko, (2001.): Usporedna analiza financiranja stranaka i izbora u Hrvatskoj i svijetu, *Politička misao*, (38)4: 33-50
- Poguntke, Thomas sa Boll, Bernhard, (1995.): Germany, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 317-388
- Prpić, Ivan, Puhovski, Žarko i Uzelac, Maja, (ur.) (1990.): *Leksikon temeljnih pojmova politike: abeceda demokracije*, Školska knjiga, Zagreb
- Scarrow, Susan E., (2000.): Parties without members? Party Organization ina Changing Electoral Environment, u Dalton, Russel J. i Wattenberg, Martin P. (ur.), 2000.: *Parties without Partisans*, Oxford University Press, Oxford/New York: 79-101
- Seiler, Daniel-Louis, (1999.): *Političke stranke*, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split
- Sundberg, Jan i Gylling, Christel, (1995.): Finland, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 273-316
- Svesand, Lars, (1995.): Norway, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 732-780
- Webb, P.D., (1995.): The United Kingdom, u: Katz, Richard S., i Mair, Peter (ur.), 1995. (prvo izdanje. 1992.): *Party Organizations: A Data Handbook*, Sage Publications Ltd., London: 837-870
- Weber, Max, (1999.): *Vlast i politika*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb

Internetski izvori:

www.hidra.hr, 3.III.2003.

Statut Hrvatske demokratske zajednice, www.hdz.hr, 3.III.2003.

Statut Hrvatske narodne stranke, www.hns.hr, 3.III.2003.

Statut Hrvatske seljačke stranke, www.hss.hr, 3.III.2003.

Statut Hrvatske socijalno-liberalne stranke, www.hsls.hr, 3.III.2003.

Statut Hrvatskih nezavisnih demokrata, HND Zagreb

Statut Socijaldemokratske partije Hrvatske, www.sdp.tel.hr, 3.III.2003.

Novinski članci:

Ciglencečki, Dražen, (2003.): "Čak 10 posto Hrvata u strankama", Novi List, objavljeno 17.8.2003., rubrika Novosti

Šantić, Neven, (svibanj 2002.): Razgovor s dr. Ivanom Prpićem "Politička volja pojedinca ne može se iskazati bez posredovanja stranaka", Novi List, objavljeno 15.5.2002., rubrika :Novosti

Šantić, Neven, (studeni 2002.): Razgovor s dr.Ivanom Padjenom "Političke stranke moraju biti podvrgnute još većem nadzoru", Novi List, objavljeno 4.11.2002., rubrika: Novosti

POLITICAL PARTY MEMBERSHIP

a Comparative Review of Political Parties in Western Europe and Croatia

Summary:

Most of the authors in contemporary political science agree that the subject-matter of political science is very wide, but that the research of political parties forms its core. There are many aspects of the problem of political parties, from the legal aspect, where the doubts on their position in the public legal and private legal continuum still seem to exist, to the question of intra-party democracy. The problem I will try to present here is closely related to the question on intra-party democratization and organization. I intend to outline various aspects of political party membership: definition of the notion, short historical development, contemporary tendencies and the current situation in the Croatian political party landscape. Through comparison of the situation and trends in the western European political parties and Croatian, I will try to show the lagging of our political forces. In my estimate, our political forces and their elites have not adopted the European norms of intra-party activities, which directly affects the question of membership.

Key words: *political party, intra-party democracy, party membership, intra-party organization*